

Jorunn Eikjok følte seg uovervinnelig da hun sammen med seks andre ungdommer sultestreiket foran Stortinget.

Av Hanne Larsen
hanne@altaposten.no

– Jeg hadde hatt en oversanselig opplevelse før vi dro til Oslo, som gjorde at jeg følte meg helt trygg. Jeg visste at det vi gjorde var viktig og riktig, sier Jorunn Eikjok, på telefon til Altaposten, 40 år etter at hun var med på å skrive historie i Norge.

Livs opplevelse

Samerettsutvalget, sameloven, samisk språklov, Sametinget, Finnmarksloven og Finnmarkseiendommen. Alt dette hadde ikke kommet på plass, og iallefall ikke så raskt, hadde det ikke vært for motet og idealismen til syv samiske ungdommer fra Finnmark.

– For meg har Alta-saken vært helt fantastisk og en av de største opplevelsene i mitt liv. Det å få være med på å aksjonere, og å få aksept for at samer har rettigheter, og å se alt det positive som kom i kjølvannet, har ført til at jeg har vokst som menneske, sier 66-åringen, fra Nesseby i Tana.

Fire tiår har gått siden Eikjok, hennes fetter Niillas Aslaksen Somby, Synnøve Persen, Mikkel Anders Gaup, Nils Gaup, Ante Gaup og Ingar Boine braste inn i Oslo sentrum med en minibuss full av samiske flagg, lavvoer og et kravbrev til politikere. Kravet bestod i at anleggsarbeidet i Stilla måtte stanse, inntil reindriftssamens interesser var hørt og ivaretatt.

– Da vi kom til Oslo kjørte noen rett til Stortinget for å slå opp lavvoen. Så dro vi til stortingspresidenten for å overlevere erklæringen vår, om stans i utbyggingarbeidet. Vi sa at vi ikke lenger aksepterte at landet vårt ble tatt fra oss, bit for bit, og at vi opplevde at våre rettigheter som urfolk ble oversett. Vi krevde også at våre rettigheter skulle utredes. Dette var mandag 8. oktober og vi hadde satt frist om at hvis ikke kravet ble innfridd innen klokken 12 dagen etter, ville vi starte sultestreik, forteller Eikjok.

Inspirasjon fra Grønland

Stortingspolitikere ga selvfølgelig ikke etter for en gjeng radikale samer, som freidig hadde slått leir på Eidsvolls plass. Det gikk som det måtte gå.

– Vi startet sultestreiken og for meg føltes det helt riktig. Jeg hadde vært på Grønland om sommeren og her hadde urfolket selvstyre, mens vi ble fullstendig oversett hjemme i Norge. Da jeg kom fra Grønland til Tromsø, hvor jeg studerte på denne tida, fikk jeg høre om demonstrasjonene i Stilla og om at reindriftssamene var i ferd med å bli overkjørt av myndighetene. Jeg ble rasende, sier Eikjok, som hadde hatt et levende engasjement for urfolksrettigheter helt siden hun var i tenårene.

Da Jorunn var på besøk hos sin fetter Niillas Aslaksen Somby, hjemme i Tana høsten 1979, hadde Eikjok derfor værhårene langt ute. Somby fortalte at han hadde vært i Stilla og demonstrert, men at de ikke hadde blitt hørt. De følte at den samiske saken var kommet i skyggen og ville dra til Oslo for å sultestreike.

– Jeg sa til Niillas at hvis dere skal gjøre dette, må dere ikke bare snakke om elva. Dere må se dette i en mye større sammenheng. Dere må se det i et urfolksperspektiv, ellers vil dere ikke nå frem. Da så Niillas på meg og sa: «Jorunn, du må bli med oss til Oslo».

– Jeg gikk og la meg i stabburet hos min tante og tenkte på det vi hadde snakket om.

SKAPTE FURORE: De samiske ungdommene fra Finnmark skapte stor ståhei da de inntok Oslo i oktober 1979. (Foto: Helge Sunde)

Da Niillas kom inn og spurte om jeg ble med, svarte jeg: «Ja».

Oversanselig opplevelse

Jorunn dro hjem for å pakke med seg det mest nødvendige. Mens hun holdt på fikk hun en slags åpenbaring.

– Jeg så et sterkt lys og spurte Niillas om han hadde sett det samme. Det hadde han ikke og da skjønte jeg at det var jeg som hadde hatt en oversanselig opplevelse. Jeg tok det som en bekreftelse på at dette var riktig og jeg kjente en enorm styrke inni meg, forteller Jorunn, som da hun satt i bilen med kurs for hovedstaden, 200 mil unna, var overbevist om at hun var med på noe stort.

– Da mine foreldre spurte hvor jeg skulle, svarte jeg: «Vi skal til Oslo og sette opp lavvo og sultestreike. Dere ser oss på TV om noen dager».

Sultestreik på Dagsrevyen

Det fikk hun rett i. Symbolikken i å slå opp en lavvo utenfor maktens høyborg, midt i leia hvor Oslofolk gikk til og fra jobben hver dag, var mektig. Med fargerike koffer, flagg og megafoner ble de syv ungdommene et opplagt objekt for riksdekkende medier. Og endelig kunne samene for åpen mikrofon fortelle om undertrykkelse, fornorskning, tap av beiteland, manglende samiske rettigheter og manglende anerkjennelse som urfolk.

– Folk i Norge fikk nærmest sjokk. De visste mer om indianerne i USA, enn om samene i Norge, sier Jorunn til Altaposten i dag.

– Hele aksjonen, med teltet foran Stortinget og de samiske symbolene, var genialt, sier Odd Mathis Hætta, som var leder i NRK sameradio under deler av aksjonstida.

– Det at to globale bevegelser, naturvernere og urfolksaksjonister, slo seg sammen, ga en veldig kraft, fastslår han.

De samiske aksjonistene fikk raskt en stor tilhengerskare, og plenen foran Stortinget ble mer eller mindre omgjort til en blomstrende kulturfestival. Her diskuterte man politikk, sang, spilte gitar, og holdt appeller. Stein Ørnhoi og Berge Furre, to sentrale SV-politikere, var blant dem som samlet seg rundt lavvoen i sympati med samene.

– Vi fikk masse oppmerksomhet. Brev og telegrammer kom fra folk og urfolk i hele verden. Det ble bestemt at alle telegrammene

» Tiden var overmoden

Inspirert av sultestreik i Sverige

– Ingen problem å få med folk.

Det sier Niillas Aslaksen Somby, en av dem som tok initiativet til sultestreiken foran Stortinget i 1979, til Altaposten. – Jeg var en av de som satte i gang sultestreiken i 1979, sammen med Mikkel Eira og avdøde Ingar Boine. Året før hadde jeg møtt en kurder på urfolksmusikkfestivalen Davvi Šuvva i Karesuanto, som var en av de første store musikkfestivalene i Sápmi og som avdøde Nils Aslak Valkeapaa arrangerte. Denne kurderen hadde gjennomført en sultestreik i Stockholm. Det var det som inspirerte oss tre til å sette i gang en sultestreik i Oslo. Vi hadde ingen problemer med å få folk med på det, det var bare å plukke opp folk.

Noen samepolitikere, som etterpå har tatt æren av å ha forandret samepolitikken, var ganske fraværende i den aksjonen. Og noen var også direkte i mot at vi aksjonerte, kommenterer Somby.

skulle leses opp, så det var noe jeg gjorde hver dag med en megafon, forteller Eikjok, som hadde kjæreste på Grønland, som var kommet til Oslo for å delta i kampen.

– Danmarks radio ringte til han to ganger om dagen for å få rapport, så det var i det hele tatt en enorm interesse rundt saken vår.

Nordli bøyde av

Etter åtte dager med sultende ungdommer på førstesiden av alle landets aviser, bøyde regjeringen av. På spørsmål til Eikjok, om hvordan det opplevdes å gå uten mat i åtte dager, sier hun:

– Selv om vi ikke spiste, så jobbet vi hardt hver dag, møtte journalister og svarte på spørsmål. Det var folk i og rundt lavvoen døgnet rundt, og vi snakket hele tiden. Det

var utmattende. Vi ble arrestert to ganger, men lavvoene kom opp på nytt, det ble også holdt konserter. På tirsdagen, en uke etter at sultestreiken startet, var jeg ganske utmattet. Jeg skulle opp til et tidsskrift, som hadde kontor noen trapper opp, og jeg klarte så vidt å gå. Jeg husker at jeg tenkte: «Wow, er det sånn det føles å bli gammel». Underveis ble vi sjekket av lege, og jeg og Synnøve måtte innimellom bare ligge, fordi vi var uten energi.

På ettermiddagen den 15. oktober, fikk de syv finnmarkingene beskjed om at Nordli-regjeringen hadde kommet dem delvis i møte. Det ble midlertidig stans i utbyggingen og regjeringen gikk med på at samiske rettigheter skulle avklares.

– Da opphørte sultestreiken, sier Jorunn.

– Hvordan føltes det da beskjeden kom?

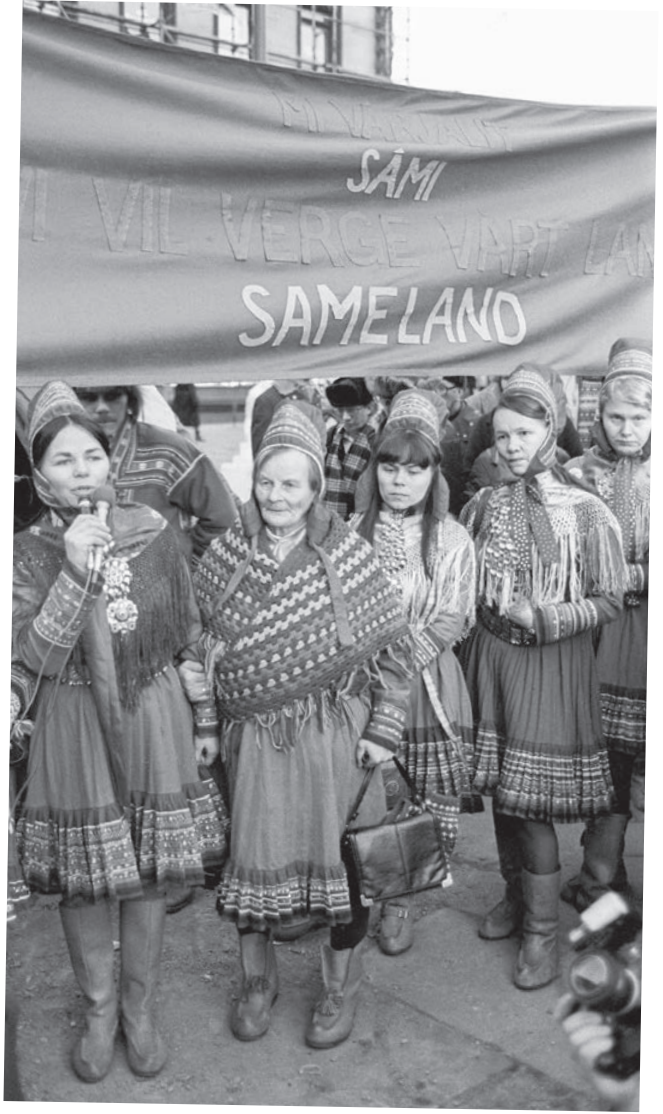
– Det føltes bra, men jeg opplevde og at det var helt rettferdig. Det kunne ikke kommet et annet svar. Tiden var overmoden for oss samer, for at våre rettigheter skulle avklares.

– Det å gjøre opprør mot myndighetene, var det på noen måter skummelt?

– Ja, for mange samer opplevdes nok det vi gjorde som kjempeskummelt. Her hadde

for oss samer

SAMEKVINNENE: I 1981 startet en ny sultestreik i Oslo, hvor samene krevde stans i anleggsarbeidet, inntil samenes rettigheter var avklart. De som deltok på denne aksjonen var Ante Gaup, Mikkel Eira, Mattis Sara, Per Ailo Bæhr og Nils Magnus Tornensis. Under denne streiken dro 14 samekvinner fra Maze og Alta til Oslo, for å vise sin støtte til de sultestreichende. Kvinnene fikk et møte med daværende statsminister Gro Harlem Brundtland, hvor de ba henne om å stanse anleggsarbeidet. De fikk ikke noe svar. Isteden forlot Brundtland kontoret for et annet ærend. Da ble kvinnene sittende igjen i protest. Dette var den 6. februar. Tidlig på morgenen den 7. februar, ble kvinnene fjernet av politiet. (Foto: Helge Sunde)

STOLT: Jorunn Eikjok er stolt over å ha vært med på sultestreiken i 1979. – Det var en av de største opplevelsene i mitt liv, sier hun. (Foto: Ola Røe)

folk blitt undertrykt og hjernevasket i lang tid, folk hadde blitt truet med juling om de snakket samisk, samiske verdier var blitt latterliggjort, så kom vi og synliggjorde det samiske rett utenfor makt-senteret i Oslo. Det ble et sjokk for alle. Min mor og min søster var veldig bekymret for meg. De hadde hørt rykter om at nynazister skulle komme å ta oss i Oslo. De gikk til en helbreder i hjembygd vår. Der fikk de beskjed om at de kunne ta det helt med ro: «Jorunn har en enorm styrke». Og det var jo den styrken jeg selv følte på, sier hun.

Etter at sultestreiken var over, opplevde Jorunn å bli kontaktet av takknemlige samer.

– Mange eldre samer kontaktet meg og fortalte hva de hadde opplevd og hvordan de hadde lidd. Jeg fikk så mange historier, som bekreftet den forferdelige tida med undertrykkelse og fornorskning. Da jeg kom tilbake til Grønland ble jeg tatt imot som en dronning; «Jorunn, du har også kjempet min kamp».

Ikke invitert til Sametinget

Det er i dag en allmenn oppfattelse av at samene som folkegruppe, var de som gikk seirende ut av Alta-kampen. Likevel fikk Eikjok og de andre aksjonistene føle at det de gjorde på Eidsvolls plass, var radikalt. De som var for utbygging av

Alta-Kautokeinovassdraget, mente det samiske stuntet var forkastelig, og mange gikk ut og markerte at dette ikke var representativt verken for Finnmarks befolkning eller for alle samer.

– Selv om vi fikk mye støtte, opplevde vi samtidig en slags stillhet etter Alta-kampen. Lenge hadde jeg følelsen av at det var tabu å snakke om sultestreiken. Da Sametinget ble åpnet i 1989, var det mange som etterlyste de syv samene som sultestreichende, men vi var ikke invitert. Det var en veldig rar følelse å følge med på åpninga via radio og TV. Ikke minst da det kom folk inn som hadde vært våre motstandere, og som hadde latterliggjort oss. Nå hadde de fått posisjoner på grunn av sultestreiken. Det var et stort plaster på såret, da Mari Boine, som var invitert til å syng under åpninga, satte ord på den store elefanten i rommet, og dedikerte sangen til oss, sier Eikjok.

Hun legger til:

– Senere har jeg fått høre at det var staten som hadde bestemt hvordan åpninga skulle være og at de hadde satt som ultimatum at de sultestreichende ikke skulle være med. Det handlet sikkert om prestisje, og at man ikke kunne vedgå at Sametinget ble opprettet, som følge av at syv samer sultestreichet utenfor Stortinget i en lavvo.

– Bærer skammen på hver vår kant

Den samiske historien er også historien om Norge.

Det mener Jorunn Eikjok, som var en av syv samer som sultestreichet foran Stortinget i 1979, for samiske rettigheter. Eikjok har i mange år i ettertid jobbet som lærer og hun lar seg stadig overraske over hvor dårlig informert norske og samiske ungdommer er om Alta-saken.

– Alta-kampen har ikke vært i skolepensum, men da Sametinget hadde et arrangement for noen år siden, hadde de invitert ungdommer for å se film om Alta-kampen. Under filmen var det helt stille, men da filmen var ferdig reiste ungdommene seg og begynte å klappe. Og så begynte de å spørre; «Hvorfor har ikke vi lært noe om dette på skolen?» De ble rasende. Dette har jeg også opplevd blant ungdommer på Riddu riddu, forteller Eikjok, som er samfunnsviter og kulturprodusent.

Kunnskapshull

Også når det gjelder fornorskningen hevder Eikjok at det er et stort kunnskapshull.

– Noen av mine elever har eksempelvis lurt på hvorfor de snakker så dårlig norsk i enkelte kystbygder, og da har jeg måttet fortelle dem om fornorskningen. At det i disse bygdene egentlig bodde samer, som kom til skolen og fikk beskjed om at de ikke fikk

snakke sitt morsmål. De måtte bruke lang tid på å skjønne hva læreren sa og på å lære norsk, og derfor er språket blitt som det er blitt. Da blir de veldig ettertenksomme. Så det er et historisk perspektiv her som mangler, sier hun.

Fornorskningen satte samer og nordmenn opp mot hverandre og skapte dype spor, som fortsatt lurer rett under overflata. For at man skal oppnå en dypere forsoning mellom samer og nordmenn, mener Eikjok at nordmenn må involveres i det statlig opprettede forsoningsarbeidet, som er under oppseiling.

– Det som mangler er den store erkjennelsen og sjølfølelsen i majoritetsbefolkningen. Hvordan skal de få innsikt og sette seg selv inn i denne historien. Fortellingen om samene og det som skjedde under fornorskningen, er også fortellingen om Norge, sier hun.

– Tenker du at også nordmenn er påført en urett, ved at nordmenn i dag må bære på en skyld, for at det norske ble forherliget på bekostning av det samiske?

– Ja, det var et overgrep satt inn i statlig politikk. Vi samer har måttet skamme oss, pluss at deler av majoritetsbefolkningen også lever i skammen over at staten tillot dette. Vi har skammen på hver vår kant. Der ser jeg at vi må ta et oppgjør, og her har det skjedd altfor lite. Men jeg har stor tro på sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid. Der øyner jeg håp, sier Jorunn Eikjok.

FLYKTET TIL CANADA: Niillas Aslaksen Somby flyktet til Canada for å unngå lang fengselsstraff. Her sammen med sine indianske venner i Canada. (Foto: Privat)

BRENNHETT STOFF: Sprenginga ved den såkalte Somby-brua var hett stoff for avisene. Her en forside fra Altaposten 23. mars 1982.

„Jeg var ung og under press

«Terrorist» og «one-arm-bandit». Niillas Aslaksen Somby måtte tåle mye etter at han forsøkte å sprengre Somby-brua i mars 1982.

Av Hanne Larsen
hanne@altaposten.no

Hva brua ble kalt før Niillas Aslaksen Somby, John Reier Martinsen og minst én hittil ukjent person, på kvelden 19. mars 1979, la en dynamittkubbe under den og tente på, vites ikke, men i dag kjenner alle brua som Somby-brua.

Reaksjon på Høyesterettsdommen

Brua vi snakker om ligger øverst i Stilladalen, like før du kommer til første Jotkavann, og ble viden kjent da den 34 år gamle Somby og hans medsamsvorne lot sin frustrasjon over Høyesterettsdommen i Alta-saken få sitt utløp her. 26. februar 1982 hadde Høyeste-

rett slått fast at vedtaket om å bygge kraftverk i Sautso var gyldig, til tross for at reindrifas advokater, naturvernforbundet med flere, mente det var blitt begått grove saksbehandlingsfeil. Blant annet ble det pekt på at NVEs første konsesjonssøknad var mangelfull.

Etter syv intense uker, var det enstemmig Høyesterett som satte spikeren i kista, for de som hadde klynget seg til halmstrået om at reineiernes advokater skulle klare å stanse utbygginga av Alta-Kautokeino-vassdraget.

– Jeg var ung og under press, og det er lett at det går prestisje i saken fra begge sider. Aksjonen var ment som et tilsvær til høyesterettsdommen, sier Niillas Aslaksen Somby på telefon til Altaposten i dag.

Somby var sentral under den første sultestreiken i Oslo i 1979, da regjeringen bøyd av og kom samene i møte, om at samenes rettigheter skulle utredes. Flere levde i den tro at anleggsarbeidet skulle legges på is, inntil rettighetene var utredet, noe som ikke var tilfelle.

– Vi hadde enorme forhåpninger til Høyesterett. Vi trodde virkelig på dem. At de stod for rettferdighet. Men det har vi sett både den gang og i dag, at Høyesterett, det er statens verktøy.

Mistet armen

Ifølge boka til Lars Martin Hjorthol, «Alta, kraftkampen som utfordret statens makt», fra 2006, skal Somby kort tid etter sprengingen ha uttalt at meningen var å sprengre brua, for å hindre anleggsarbeiderne adgang til Sautso. Dette gikk som kjent skeis. Etter at sprengladningen var gått av, stod brua fjellstøtt, mens 34-åringen fra Sirma i Tana var en arm og ett øye i manko.

Ifølge boka til Hjorthol skal Somby ha tent på kubben, og gått vekk fra brua, da John Reier Martinsen roper: «Klokka har stoppa». Somby snur og går tilbake for å skifte batteri. I det han fjerner det gamle, går sprengladningen av.

– Meningen var aldri å skade noen, og det var heller ikke meningen at brua skulle sprenges. Vi hadde en dynamittkubbe, og

man må være bra dum og uerfaren for å tro at det går an å ta en hel bru med det, sier Somby på telefon fra Tana.

Lysraketter

Hvorvidt Somby og hans medhjelpere var klar over at de hadde såpass lite sprengstoff i bagasjen, da de kom til Stilla denne marsnatta, er ikke helt på det rene. Både i Altapostens gamle arkiver og i boka til Hjorthol, fremkommer det at i ladningen lå det en rekke lysraketter, ilag med dynamittkubben. Da Somby tente på ladningen, ble det derfor rene nyttårsstemninga ute på vidda. Senere har Somby sagt at meningen var å skape litt lysshow, ikke å sprengre brua.

Om han har funnet det klokt å endre sitt eget motiv fra det han første skal ha uttalt, kan man bare spekulere i. Men sikkert er det at Niillas Aslaksen Somby ble en svært beryktet mann etter at han ble pågrepet av politiet og satt bak lås og slå i Tromsø fengsel etter sabotasje-aksjonen. Ettersom Somby ble alvorlig skadet, måtte han ha legehjelp, og dermed ble det en enkel affære

– FORSTÅ MYNDIGHETENE OG: Niillas Aslaksen Somby fra Tana skjønner at myndighetene måtte være hard mot han etter at han forsøkte å sprengre Somby-brua i 1982. (Foto: Privat)

” Men samtidig kan jeg forstå myndighetene. De var også bare mennesker og hadde et enormt press på seg.

Niillas Aslaksen Somby

for politiet å taue han inn. John Reier Martinsen skal til å begynne med ha nektet for å ha hatt noen befating med aksjonen, og ifølge Altaposten 27. mars 1982, skal Martinsen først ha sagt til politiet at han var i Sverige under sprengningsforsøket, og at han tilfeldigvis traff Somby på sykehuset i Tromsø. Martinsen la imidlertid raskt kortene på bordet og innrømmet egen medvirkning. Men hvem den tredje og kanskje fjerde delaktige personen skal ha vært, har aldri blitt offentlig kjent. Martinsen skal ifølge Altapostens arkiver ha forsøkt seg med en forklaring om at han hadde dratt Somby

etter seg ned fra Jotka til Wilhelmsen-hytta i nedre Stilla, men denne forklaringen skal ikke politiet ha trodd på. I Altaposten for 40 år siden fremkommer det at minst en person, med snøscooter skal ha hjulpet aksjonistene med å frakte inn dynamitten, og noen med snøscooter må også ha bistått med å få kjørt den skadde Somby ned til Stilla.

Simpelt og feigt

Odd Mathis Hætta var leder for NRK same-radio på denne tida og sier til Altaposten at de tidlig fikk vite om aksjonen.

– Vi fikk tidlig på morgenen telefon fra Klassekampen, om at noe hadde skjedd, så jeg visste ganske mye den morgenen, men det var ikke alt vi kunne kringkaste. Det var også dem som kom til redaksjonen for å renvaske seg, men jeg kan bare si at jeg har liten sympati for de som var med og hjalp Somby, men som ikke stod frem. De lot Niillas Somby ta støytene alene. Og at de fortsatt ikke vil stå frem, enda alle vet hvem de er, det er så simpelt og feigt at jeg har ikke ord, sier Hætta. John Reier Martinsen ble påkjørt og drept av en scooterfører noen år senere, og således er det Niillas Aslaksen

FAMILIEFAR: Niillas Aslaksen Somby har fire barn i ulike alderskategorier. – Jeg er en rik mann, sier han til Altaposten.

Sombys navn som er festet til den kontroversielle aksjonen for all ettertid.

– Det synes jeg er helt greit. Det hadde ikke blitt noe bedre, og jeg hadde ikke fått noen mildere reaksjon, om så hundre personer hadde stått frem, kommenterer Somby.

– Er det noen som kan kalles feige, så er det samepolitikerne, som ga bort halvparten av samisk land og vann gjennom styrefordelingen i Fefo. Sett fra et urfolksperspektiv, så er det bare juks og fanteri. Samene har ikke fått noen flere rettigheter.

Forstår myndighetene

Etter sprengningsaksjonene i 1982, følte Somby at han ble behandlet som en terrorist.

– Jeg føler at myndighetenes reaksjon var overdimensjonert, jeg ble sikket for mordbrannparagrafen, noe de sannsynligvis hadde dømt meg for, om jeg hadde vært tilgjengelig for rettsapparatet da dommen falt, men den endelige dommen lød jo på: «Forsøk på skadeverk på offentlig eiendom». Men samtidig kan jeg forstå myndighetene. De var også bare mennesker og hadde et enormt press på seg. I denne saken måtte de være harde og statuere et eksempel, sier Somby.

Etter at han ble pågrepet havnet han først på sykehus i Tromsø, der han ble strengt bevoktet.

– Da jeg våknet på sykehuset satt det masse politi rundt senga. Hver gang det kom en sykepleier eller en lege inn, så styrtet politisjefen til for å overvåke det som ble sagt. Så kom Mads Gilbert inn. Han ble forbannet og satte dem skikkelig på plass. Jeg kommer til å huske Mads Gilbert så lenge jeg lever. Han ga meg den beste behandlingen jeg noen gang har fått, iallefall mentalt, sier Somby.

Fulgte etter i dusjen

På sykehuset tok polititjenestemennene ordren om å fotfølge den beryktede Stilla-terroristen svært alvorlig.

– Jeg husker jeg skulle dusje, og politibetjenten skulle være med. Det var kun et lite vindu helt øverst og vi befant oss i tredje etasje, så jeg lurte på hva de var redde for. «Å dusje er en privat sak». Han sa at han hadde fått beskjed om ikke å slippe meg ut av syne et sekund, så han ble med inn. Når det ble slik, så tenkte jeg at da fikk jeg sprute vann på han, og siden jeg først var arrestert, ville jeg sikkert ikke få så mye mer straff for det. Da vi gikk ut av dusjen var han mer våt enn meg, han hadde jo klær på seg, som ble våte, ler Somby.

Spilte gal

Etter sykehusoppholdet ble Somby satt i varetekt i Tromsø fengsel, i påvente av at saken mot han skulle komme opp. Her fikk Somby god tid til å gruble på hvordan livet skulle bli om han ble dømt etter den alvorlige mordbrannparagrafen.

– Det var snakk om ti års fengsel, og for en ung mann, virker ti år som hele livet, sier Somby, som ønsket ut en plan for hvordan han skulle klare å komme seg ut av den strengt bevoktede cella, og videre ut i friheten.

Løsningen ble å slutte å spise, og å spille gal.

– Jeg bestemte meg for å overleve på en appelsin om dagen, sier Somby, som forteller at han gradvis begynte å late som om han var paranoid og mistenkte fengselsvaktene for forgiftning av både maten, appelsinene og drikkevannet.

En ung kvinnelig psykolog, skal ha blitt sendt inn, men like fort ha gitt opp, ifølge Somby, som stilte krav om at dersom han skulle ha behandler, skulle vedkommende kunne samisk.

– Dagen etter at psykologen hadde vært der, kom en samisk lege. Det var en som hadde vært i Stilla og demonstrert, men de hadde ikke klart å finne noen andre, sier Somby, som klarte å få henvisning til Åsgård via denne legen.

Åsgård ble utveien

– Nå fikk jeg dra til Åsgård hver dag, uten politieskorte. Ellers måtte jeg ha fotlenker når jeg skulle ut av cella, de kunne jo ikke sette på meg håndjern, ettersom jeg manglet en arm, forteller han. På Åsgård skal Somby ha klart å opparbeide seg et tillitsforhold til en overlege, som fikk ordnet det slik at Somby slapp ut av varetekt, inntil saken hans skulle opp for retten. Før han ble løslatt skal to politibetjenter ha forsøkt å lure ut av han, hvem den tredje medvirkende i sabotasje-saken var. Inn på avhørsrommet bar det, hvor optakeren ble satt på og betjentene høytidelig spurte hvem den tredje mistenkte i Stilla-saken var.

– Jeg svarte Leif Halonen, fra Kautokeino, som det helt opplagt ikke kunne være. Han var både for utbygginga og et sentralt AP-medlem. Da lo den ene politibetjenten, Trygve Eriksen, høyt.

Somby ble kjørt til hotellet og fikk beskjed om at han kunne ringe så mye han ville fra hotellets telefon.

– Jeg rørte selvfølgelig ikke den telefonen. Den var garantert tappet, sier han til Alltosten.

– Og nå lurer jeg på hvordan du klarte å romme til Canada?

– Det blir en altfor lang historie å ta, men flukten gikk med bil fra Sirma til Rovaniemi, med tog derfra til Helsinki og videre med fly til Canada.

– Uten å bli stoppet?

– La oss si det sånn; det gikk ved hjelp av hårbleking og platåsko.

– Hva har denne saken gjort med livet ditt?

– Det har blitt livet mitt. Det har også ført mye positivt med seg. Jeg fikk noen gode år i Canada, hvor jeg ble adoptert av syv indianerstammer. De har jeg ennå kontakt med, sier han.

Noen har ment at Somby og de andre aksjonistene skadet den samiske saken, da de fyrte av spregladningen i Stilla. Dette håper Somby ikke stemmer. Men han medgir at flere støtte han ut i kulda, selv blant de han trodde var venner.

– Ja, jeg har opplevd mye ekskludering. Livet er slik at, går du krokrygget, blir du lett å trække på, men går du rakrygget, så får du gå i fred. Det som er fint når slike ting hender, er at da finner du ut hvem dine virkelige venner er. Det å miste venner, som egentlig ikke er ordentlige venner, er ikke noe tap for meg, sier Somby.

Han har innfunnet seg med at han ikke kan være helt fri i det offentlige rom.

– Jeg drar ingen steder der folk er fulle. Det

UNG OG KAMPLYSTEN: Niillas Aslaksen Somby var en av de som satte i gang sultestreiken i 1979. Her er Somby fotografert på Eidsvollss plass utenfor Stortinget. (Foto: Privat)

” De lot Niillas Somby ta støyten alene. Og at de fortsatt ikke vil stå frem, enda alle vet hvem de er, det er så simpelt og feigt at jeg har ikke ord.

Odd Mathis Hætta, tidligere sjef for NRK sameradio.

bruker å være litt slitsomt. Og ikke bare når det gjelder fiender, men og når det kommer til venner, som supporter litt for mye. Men for meg som er avholdsmann, er det ikke noe problem å unngå slike steder, sier han.

– Angrer du på det du gjorde i Stilla?

– Nei, det kan jeg ikke gjøre. Selv om det har vært mye slit. Uten disse opplevelsene ville jeg ikke vært den jeg er i dag. Jeg har og lært meg å leve uten den armen. Andre tror det er et problem, men jeg klarer meg.

– Det eksisterer en del motsetninger mellom samer og nordmenn. Hva tenker du må til for at det skal bli ordentlig forsoning mellom disse to gruppene?

– Det vil ta masse tid å rette opp motsetningsforholdet mellom samer og nordmenn, om det noensinne blir rettet opp. Ting som blir etablert som en «sannhet» i en generasjon, blir ofte overført til neste generasjon. Det har blitt bedre, men det tar lang tid før det blir borte, tror Niillas, som fastslår at fornorskningen har ødelagt for mange.

– Jeg har fortsatt slektninger som ikke tør å vedkjenne seg sin identitet. Jeg synes synd i dem. Alle vet at de er samer. De som bor på kysten og ble utsatt for fornorskningen, er ofte de første til å sluke stereotypiene om samer.

– Hvorfor er det slik tror du?

– Det er vel for å beskytte seg selv, sukker

Somby, før han mildt legger til:

– Men det blir nok bra til slutt, om ikke i vår levetid.

– Hva tenker du når du ser Ella Marie joike, så hele Norge blir rørt?

– Jeg blir veldig glad. Ella Marie er en brogger mellom kultu-

rene, og en som både nordmenn og samer kan være stolte av. Hun har jo en fot på hver side, med norsk far og samisk mor. Jeg er og veldig glad i Maret Anne Sara, som drar ut i verden og formidler samisk kunst og fronter urfolksrettigheter.

Familiefar

Somby er 71 år og har hatt et langt yrkesliv bak seg. Blant annet som journalist i flere samiske medier. Han har vært aktiv i ulike samiske organisasjoner, skrevet barnebøker og skrevet boka «Brua», om aksjonen i Stilla.

– Men den er kun utgitt på samisk, sier den gamle aksjonisten, som har flere barn med flere ulike kvinner. Den eldste er passert 40. Hans nåværende kone har skjenket han en liten sønn, så det betyr at Niillas er blitt pappa i godt voksen alder.

– Jeg har et nært forhold til alle barna, sier Niillas.

– Føler du deg som en rik mann?

– Jeg er en veldig rik mann.

NESTE UKE:

Knut Arvid Sætermo var første politimann til Somby-brua etter sprenginga i 1981. Sætermo, Sten Karlson og Svein Tore Nilsen forteller om sine roller under Alta-aksjonen.

FAKTA

Alta-saken

■ Alta-saken var en politisk konflikt fra rundt 1968 til 1982, hvor samiske interesser og miljøverninteresser gikk mot en storskala vannkraftutbygging i Indre Finnmark.

■ Planene møtte hard kritikk, og i 1973 ble «Alta-utvalget» for bevaring av vassdraget dannet. Motstanden mot utbyggingen var basert på samiske interesser, reindriftsinteresser og miljøverninteresser.

■ I de første planene lå også en neddemming av bygda Maze inne, dette ble senere skrotet og i 1973 vedtar Stortinget varig vern av Maze.

■ I 1976 går kommunestyret i henholdsvis Alta og Kautokeino imot utbyggingsplanene, mens Finnmark fylkesting sier ja. Aksjonens første leder er Kato Johansen, før Alfred Nilsen fra Alta overtar stafettspinnen.

■ I 1978 dannes Folkeaksjonen mot utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget og 15.000 underskrifter samles inn lokalt.

■ I januar 1979 varsler et folkemøte i Alta sivil ulydighet mot utbyggingen. I juni samme år avviser Stortinget et forslag om å ta Alta-utbyggingen opp til ny behandling.

■ I september 1979 stopper folkeaksjonens lenkegjeng anleggsarbeidet i Stilla. Lokalt politi forsøker å fjerne demonstrantene, men må gi opp.

■ I oktober 1979 sultestreiker en gruppe samer foran Stortinget. Statsminister Oddvar Nordli erklærer midlertidig stans i anleggsarbeidet og lover at samiske rettigheter skal utredes.

■ I mai 1980 vedtar Stortinget for tredje gang at utbyggingen skal gjennomføres.

■ I januar 1981 sendes 600 politifolk til Alta for å fjerne demonstrantene som har barrikadert seg ved det såkalte Nullpunktet i Stilla. Politiet har militært utstyr og militære kjøretøy til rådighet. Samebevegelsen innleder en ny sultestreik.

■ I februar 1981 erklærer statsminister Gro Harlem Brundtland midlertidig stans i anleggsarbeidet, på grunn av brudd på kulturminneloven. I september gjenopptas arbeidet, mot harde protester fra reindriftsamer.

■ I 1982 oppløses Folkeaksjonen mot utbygging og i mars samme år forsøker Niillas Somby og minst to andre personer å sprengre den såkalte Somby-brua. Forsøket mislykkes og Somby mister en arm under sabotasjeaksjonen. De to andre som var med har aldri stått frem offentlig.

■ I 1984 legges den første delutredningen frem av samerettsutvalget, som ble opprettet etter sultestreiken i 1979.

■ I 1987 settes Alta kraftverk i drift.

■ I 1989 blir Sametinget åpnet av Kong Olav.

Kilder: Alta, kraftkampen (Lars Martin Hjorthol 2006), Store norske leksikon.

TIDLIGERE PUBLISERT:

